

Ochilova Ibodat G‘ulom qizi

TDIUSF “Moliya, soliq va bank ishi”

kafedrasi assistenti

Tel: +998943363260

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik va ularning integratsiyalashuv jarayonlari tahlil qilingan. Moliyaviy texnologiyalar (fintech) raqamli iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida qaralib, ularning moliyaviy xizmatlar ko‘rsatish sifatini oshirish, xarajatlarni qisqartirish va innovatsion yechimlarni joriy etishdagi roli ochib berilgan. Maqolada xalqaro tajriba, O‘zbekiston misolida moliyaviy texnologiyalar rivojlanish tendensiyalari va bu jarayonda yuzaga kelayotgan muammolar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot va fintech integratsiyasi orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish yo‘llari tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: Raqamli iqtisodiyot, moliyaviy texnologiyalar, fintech, innovatsiyalar, moliyaviy xizmatlar, integratsiya, iqtisodiy barqarorlik.

Annotation. This article analyzes the interrelationship between the digital economy and financial technologies and their integration processes. Financial technologies (fintech) are considered as one of the main driving forces of the digital economy, and their role in improving the quality of financial services, reducing costs, and introducing innovative solutions is revealed. The article considers international experience, trends in the development of financial technologies on the example of Uzbekistan, and the problems arising in this process. It also analyzes ways to achieve economic stability through the integration of the digital economy and fintech.

Key words: Digital economy, financial technologies, fintech, innovations, financial services, integration, economic stability.

Аннотация. В данной статье анализируется взаимосвязь цифровой экономики и финансовых технологий и процессы их интеграции. Финансовые технологии (финтех) рассматриваются как одна из основных движущих сил цифровой экономики, раскрывается их роль в повышении качества финансовых услуг, снижении издержек, внедрении инновационных решений. В статье рассматривается международный опыт, тенденции развития финансовых технологий на примере Узбекистана и проблемы, возникающие в этом процессе. Также анализируются пути достижения экономической стабильности за счет интеграции цифровой экономики и финтеха.

Ключевые слова: Цифровая экономика, финансовые технологии, финтех, инновации, финансовые услуги, интеграция, экономическая стабильность.

Kirish. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanib, davlatlarning barqaror iqtisodiy o‘sishi va global raqobatbardoshligini ta’minlashda asosiy omillardan biriga aylanib bormoqda. Xususan, moliyaviy texnologiyalar (fintech) raqamli iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, innovatsion xizmatlar, tezkor va xavfsiz to‘lov tizimlari, kreditlash, investitsiya va sug‘urta sohalarida samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni² raqamli iqtisodiyot sohasida ilg‘or texnologiyalarni joriy etishning huquqiy asoslarini yaratdi. Shuningdek, 2015-yil 22-maydagi O‘RQ-385³ moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish va ularni raqamli iqtisodiyotga integratsiya qilishning huquqiy bazasini mustahkamladi. Bu esa o‘z navbatida moliyaviy texnologiyalar sohasida fintech xizmatlarini joriy etish va ularning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashni maqsad qilgan. Ushbu hujjatlar asosida respublikada elektron to‘lovlar, raqamli banking, blokcheyn texnologiyalarini joriy qilish bo‘yicha izchil ishlar olib borilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Moliyaviy texnologiyalardagi innovatsiyalar, masalan, mobil to‘lovlar, tengdoshlar o‘rtasida kreditlash (P2P) yoki bozor asosidagi kreditlash, robot-maslahatchilar, sug‘urta texnologiyalari (insurtech) va kripto-aktivlar dunyoning turli hududlarida paydo bo‘ldi. [1] So‘nggi o‘n yillikda fintech allaqachon chakana foydalanuvchilar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini oshirdi va ularni yanada qulaylashtirdi. Shu bilan birga, sun‘iy intellekt (AI), bulut xizmatlari va taqsimlangan reyestr texnologiyasi (DLT) ulgurji bozorlarni, moliya bozorlaridagi savdodan tortib, moliyaviy bozorlarni tartibga solish va nazorat qilish texnologiyalarigacha (regtech va supotech) turli sohalarda o‘zgartirmoqda. Yangi texnologiyalar yordamida mijozlar ehtiyojini qondirish uchun ko‘plab yangi kompaniyalar vujudga keldi va aksariyat yirik moliyaviy tashkilotlar raqamli transformatsiyani strategik ustuvor yo‘nalish sifatida belgilagan [2]. Darhaqiqat, yetakchi banklar raqamli texnologiyalar bo‘yicha fintech kompaniyalari va moliyaviy xizmatlar bozoriga kirgan yirik texnologik firmalar (big tech) bilan raqobatlasha olish uchun ichki jarayonlar va mijozlarga taklif etilayotgan xizmatlarni raqamlashtirishdagi orqada qolgan o‘z kamchiliklarini tez sur‘atlar bilan bartaraf etmoqda.

Ushbu rivojlanishlar bozorlarni yanada xilma-xil, raqobatbardosh, samarali va inklyuziv qilish imkoniyatiga ega, biroq ular bozor konsentratsiyasini oshirishi ham mumkin. Innovatsiyalar raqobatni oshirdi va ayniqsa rivojlanayotgan bozorlar va taraqqiyot yo‘lidagi mamlakatlarda moliyaviy inklyuziyani kuchaytirdi [3]. Fintech ayniqsa moliya tizimi unchalik rivojlanmagan bozor sharoitlarida yuksalishga erishdi. Biroq moliyaviy vositachilikning asosiy iqtisodiyoti yangi texnologiyalar bilan birlashib, an‘anaviy va yangi moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi tashkilotlar o‘rtasida bozor konsentratsiyasini kuchaytirishi mumkin. Yirik texnologik platformalarning monopolistik yoki raqobatga zid xatti-harakatlari allaqachon nazorat ostiga olingan. Moliyaviy xizmatlar texnologiyalarga

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020 yildagi PF-6079-son

³ O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 22.05.2015 yildagi O‘RQ-385-son

asoslangan o‘xshash tuzilmalarga o‘tayotgani sababli, tartibga soluvchilar yangi ishtirokchilar va biznes modellari tobora ko‘payayotgan sharoitda bozorni qanday tartibga solish va nazorat qilish, moliyaviy barqarorlik, moliyaviy halollik, adolatli raqobat va iste‘molchilar huquqlarini himoya qilish masalalariga qanday yondashishni o‘ylashga majbur bo‘lmoqda.

COVID-19 pandemiyasi raqamli transformatsiyani tezlashtirdi. Ayniqsa, iste‘molchilar va xizmat ko‘rsatuvchilar o‘rtasidagi jismoniy aloqalarni almashtirish va moliyaviy xizmatlarni ishlab chiqarish jarayonlarida raqamli bog‘lanishga ehtiyoj pandemiya davrida va undan keyingi davrda yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, pandemiya raqamli to‘lovlariga o‘tishni tezlashtirdi [4]. U e-tijoratni ham kuchaytirdi [5], bu esa yirik texnologik firmalar va ularning moliya sohasidagi faoliyatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. COVID-19 bo‘yicha qat‘iyoq siyosat yuritgan va aholining harakatlanishi cheklangan mamlakatlarda pandemiya boshlangach, moliyaviy ilovalar yuklab olinishi sezilarli darajada oshdi. Nihoyat, bu markaziy bank raqamli valyutalari (CBDC) bo‘yicha ishlarni jadallashtirayotgan bo‘lishi mumkin [6].

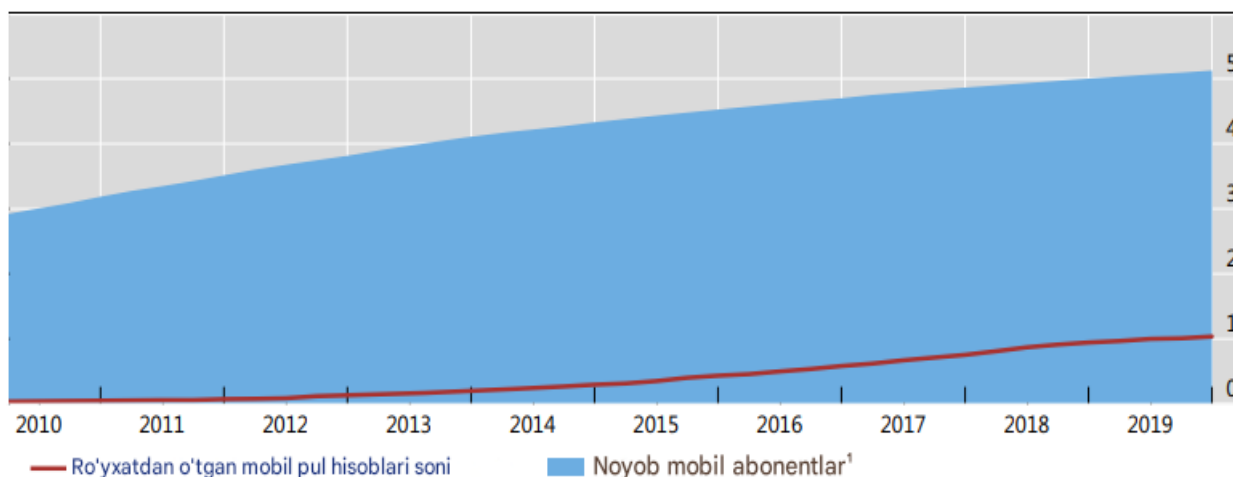
Ushbu maqola raqamli innovatsiyalarning bozor tuzilmasi va unga mos siyosat, jumladan moliyaviy va raqobatni tartibga solish bo‘yicha siyosatlarga ta‘sirini tahlil qiladi. So‘nggi yillarda tartibga soluvchilarning javob choralarini o‘rganuvchi bir qator tadqiqotlar o‘tkazildi. Bu maqola esa bir qadam ortga chekinib, bank ishi va moliyaviy vositachilikning iqtisodiy nazariyasi bizga texnologiya soha sanoat tashkilotiga qanday ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligi va bu esa siyosiy choralarga qanday yo‘l-yo‘riq berishi haqida nima deyishini ko‘rib chiqadi. Maqola moliya sohasidagi raqamli transformatsiyaning ta‘sirini innovatsiya moliyaviy vositachilikning azaldan mavjud bo‘lgan muammolarini — jumladan, assimetrik axborot, noaniqlik, to‘liq bo‘lmagan bozorlar, shuningdek, ishlab chiqarishning doimiy va o‘zgaruvchan xarajatlari kabi muammolarni hal etish imkonini berganiga asoslaydi.

Maqolada raqamli innovatsiyalar moliya sohasidagi ushbu asosiy iqtisodiy to‘siqlarga qanday ta‘sir qilishi va moliyaviy xizmatlar qiymat zanjiri hamda sanoat tuzilishini qanday o‘zgartirishi tushuntiriladi. Ushbu o‘zgarishlarni harakatga keltirayotgan kuchlar va soha tuzilmasidagi potentsial natijalar siyosatchilar uchun fintechning afzalliklaridan foydalanish, shu bilan birga, ayniqsa raqobat va bozor tuzilmasi bilan bog‘liq ba‘zi xavflarni kamaytirish bo‘yicha foydali tavsiyalar beradi. Asosiy e‘tibor moliyaviy xizmatlar bo‘yicha keng ko‘lamli amal qiladigan iqtisodiy va texnologik kuchlarga qaratiladi. Shu bilan birga, maqolada soha turli mahsulotlar va xizmatlarni o‘z ichiga olishi, ko‘plab subbozorlardan iborat bo‘lishi, ularning har biri turli texnologiyalardan foydalanishi yoki turli iqtisodiy tuzilmalarga ega bo‘lishi mumkinligi tan olinadi. Shu sababli, ularning bozor tuzilmasi va raqobat natijalari farq qilishi ehtimoli mavjud.

Tadqiqotlar metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda ilmiy nazariy tahlil va umumlashtirish usullari qo‘llanildi. Asosiy e‘tibor O‘zbekiston va xalqaro amaliyotdagi normativ-huquqiy hujjatlar tahliliga qaratildi. Raqamli iqtisodiyot va moliyaviy texnologiyalar bo‘yicha mavjud statistik ma‘lumotlar o‘rganildi. Fintech sohasidagi ilg‘or xorijiy tajribalar taqqoslash usuli orqali tahlil qilindi. Mavzuga oid xalqaro tashkilotlarning (BIS, FSB, IMF) hisobotlari tahlil manbai sifatida foydalanildi. Moliyaviy xizmatlar

bozorining zamonaviy holatini baholash uchun grafik va diagrammalardan foydalanildi. Bozor tuzilmasi va raqobat darajasiga taʼsir etuvchi omillar kontent tahlil usuli orqali oʻrganildi. Maʼlumotlarni toʻplash jarayonida ochiq manbalar va rasmiy statistika portallaridan foydalanildi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari, qarorlari va Oʻzbekiston Respublikasining qonunlari asos sifatida qabul qilindi. Tadqiqot natijalari ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga yoʻnaltirildi.

Tahlil va natijalar. 2019-yil oxiriga kelib, GSMAning baholashiga koʻra, dunyo boʻyicha 5 milliarddan ortiq mobil aloqa obunachilari mavjud edi. Shu foydalanuvchi bazasiga tayanib, deyarli bir milliard roʻyxatdan oʻtgan mobil pul hisoblari shakllangan (1-diagramma). Nazariy jihatdan, hozirgi kunda aksariyat moliyaviy xizmatlarni bevosita va raqamli shaklda koʻrsatish mumkin, bu esa moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini sezilarli darajada oshiradi. Paydo boʻlayotgan yangi xizmatlar va aktivlar sinfi nazariy jihatdan hatto vositachilar ishtirokisiz ham yetkazilishi mumkin boʻladi. Shu bilan

1 GSMA Intelligence tomonidan bir nechta "mobil ulanishlar" (ya'ni SIM-kartalar) uchun hisob-kitob qila oladigan individual shaxs sifatida ta'riflangan.

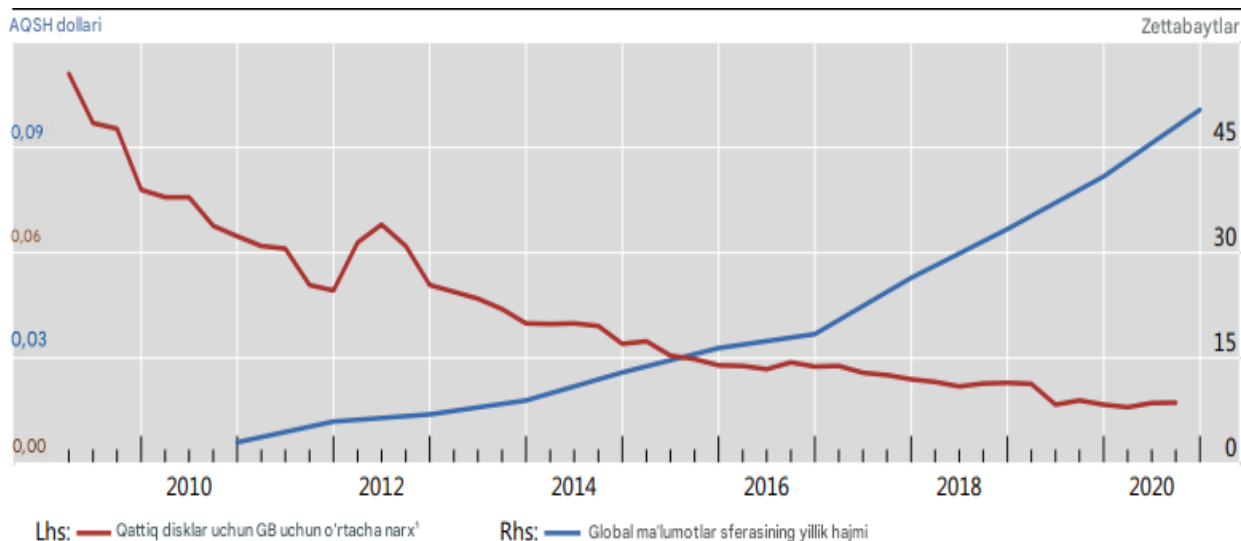
birga, ulanishning tez surʼatlar bilan oshishi yirik tarmoq effektlarini yuzaga keltirdi va ayrim rivojlanayotgan bozorlar hamda taraqqiyot yoʻlidagi mamlakatlarda mobil tarmoqlar va obunalarni taklif etayotgan mavjud vositachilarning (masalan, telekommunikatsiya kompaniyalari) pozitsiyasini mustahkamladi. Bundan tashqari, keng tarqalgan ilovalar va xizmatlar, masalan ijtimoiy tarmoqlar, qidiruv tizimlari va ijtimoiy muloqot xizmatlari rivojlanishi oddiy foydalanuvchilar oʻrtasidagi tengdoshlararo (peer-to-peer) oʻzaro aloqalarni kuchaytirdi. Bu oʻzaro aloqalar tobora koʻproq iqtisodiy munosabatlar uchun ham foydalanilmoqda. Natijada, ushbu xizmatlarni taqdim etayotgan kompaniyalar pozitsiyasi yanada mustahkamlandi.

1-diagramma. Dunyo boʻylab mobil va mobil hamyonning oʻsishi (mlrd.)

Arzon hisoblash texnologiyalari va maʼlumotlarni saqlash. Hisoblash samaradorligi keskin oshdi, maʼlumotlarni saqlash xarajatlari esa tez surʼatlar bilan kamaydi. Cray-1 dunyodagi eng tezkor “superkompyuter” boʻlib, 1976–1982-yillarda 80 MHz tezlikda

25-Iyun, 2025-yil

ishlagan, 5,5 tonna vaznga ega bo‘lgan va 10 million⁴ AQSh dollari turardi. A11 chipi esa iPhone X qurilmasiga quvvat beradi, uning tezligi 2,39 GHz bo‘lib, bu Cray-1’ga nisbatan 30 baravar tezroq va o‘lchami ham, narxi ham juda kichik⁵. 1980-yillarda bir xonani

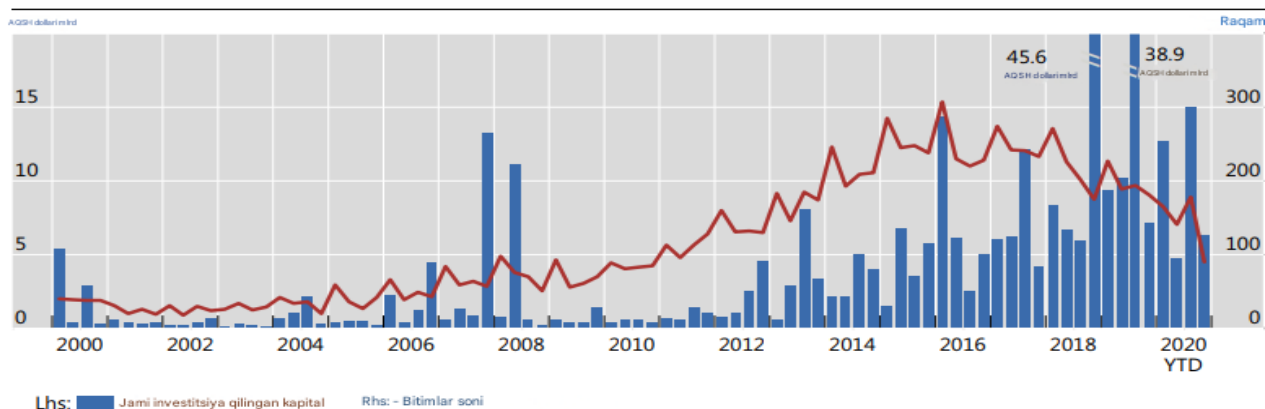

2017-yil sentabridan boshlab ma’lumotlar <http://www.jcmint.net/diskprice.htm> saytidan MB uchun narxning o‘shish sur’atidan foydalangan holda ekstrapolyatsiya qilingan. 2012 yildagi o‘shish Tailanddagi suv toshqini bilan izohlanadi, bu erda butun dunyo bo‘ylab qattiq diskning uchdan bir qismi ishlab chiqarilgan. Bir zettabayt bir trillion gigabaytga teng.

to‘ldiradigan lenta yoki qattiq disklar kerak bo‘lgan ma’lumotlar hajmi bugungi kunda mikro SD kartaga sig‘adi. Ma’lumotlarni saqlash xarajatlari 2009-yilda gigabaytga 0,11 AQSh dollaridan 2020-yilda 0,02 AQSh dollarigacha tushdi. Shu bilan birga, global miqyosda yaratilayotgan ma’lumotlar hajmi eksponensial ravishda oshib, 2020-yilda taxminan 48 zettabaytga (48 trillion gigabaytga) yetdi (2-rasm). Sun’iy intellekt (AI) va mashina o‘qitish texnologiyalaridagi taraqqiyot natijasida bunday ma’lumotlarni tezkor qayta ishlash imkoniyatlari ham ortdi (FSB 2017). Smartfonlar kabi raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar, elektron savdo kabi faoliyatlar juda katta hajmda yangi ma’lumotlarni ishlab chiqarmoqda. Ushbu yangi ma’lumotlarning katta qismi shaxslar (“shaxsiy ma’lumotlar”) yoki korxonalarga tegishli bo‘lib, ular avtomatik tarzda qayta ishlanib, mavjud yoki potensial mijozlarning xususiyatlarini aniqlash va ularga eng mos moliyaviy xizmatlarni taklif qilish imkonini beradi.

2-diagramma. Global ma’lumotlarni hajmi oshganligi sababli saqlash xarajatlarning pasayishi

So‘nggi dalillar shuni ko‘rsatmoqdaki, bulutli texnologiyalarni joriy etish COVID-19 pandemiyasi davrida yanada tezlashgan [7]. Masalan, dunyo bo‘ylab o‘rta hajmdagi 250 ta kompaniya axborot texnologiyalari (IT) rahbarlari o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rov natijalariga ko‘ra, respondentlarning 82 foizi COVID-19 pandemiyasi tufayli bulutli texnologiyalardan

1 PitchBook tomonidan tasniflanganidek. CloudTech va ishlab chiqish operatsiyalari (DevOps) tashkilotlarga dasturiy ilovalarni keng miqyosda ishlab chiqish, ishga tushirish va monitoring qilishda yordam beradigan kompaniyalarni o‘z ichiga oladi. Ma’lumotlar 2020-yil 18-noyabrda olingan.

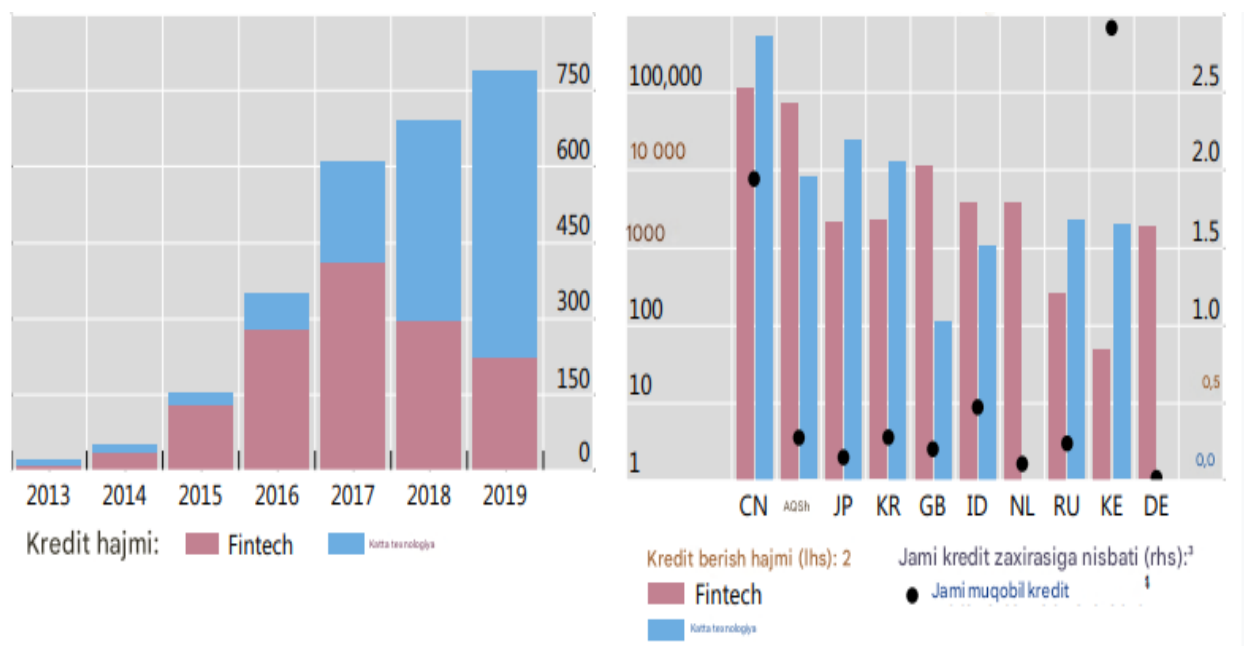
foydalanishni oshirgan va 91 foizi yaqin kelajakda bulutli xizmatlardan yanada strategik foydalanishni rejalashtirmoqda [8]. Bulutli xizmatlar sohasidagi innovatsiyalar tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda, so'nggi uch yil ichida venchur kapitali va xususiy kapital mablag'lari bulut texnologiyasi va ishlab chiqish amaliyoti (DevOps)ning yangi yo'nalishlariga yo'naltirilmoqda (3-diagramma).

3-diagramma. CloudTech va DevOps kompaniyalariga investitsiyalar

Yuqorida ta'riflangan texnologik yutuqlarning yana bir natijasi sifatida platformaga asoslangan biznes modellari keng tarqaldi. Fintech kompaniyalari, yirik texnologiya firmalari va hatto ba'zi an'anaviy moliya institutlari ham tobora ko'proq o'z platformalarida turli foydalanuvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar o'rtasida “vositachi” sifatida faoliyat yuritishga o'tmoqda. Ushbu bizneslar jismoniy shaxslar va korxonalar o'rtasidagi ulanish imkoniyatlari, shuningdek tez va oson hamkorlik qilish, hamkor tomonlarni topish, raqamli va jismoniy mahsulot hamda xizmatlarni yig'ish va yetkazib berish imkoniyatlaridan samarali foydalanadi. Platformalar ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama bozorlarni tashkil etadi va tarmoqli effektlardan (network effects) foyda ko'radi, ya'ni har bir ishtirokchi uchun boshqa ishtirokchilar soni ortgani sari yaratiladigan qiymat ham oshib boradi.

Platforma ta'minotchisi ham tarmoqli effektlardan foyda ko'radi: bu ko'proq foydalanuvchilarni jalb qiladi, tranzaksiya hajmlarini oshiradi, bundan daromad topadi va o'z navbatida ushbu ma'lumotlar orqali foydalanuvchilarga ko'proq mahsulot yoki xizmatlarni yo'naltirish imkoniyatini beradi. Ko'p sonli foydalanuvchilarni turli xil xizmatlar bilan bog'lash imkoniyati mashhur “super ilovalar” (super apps) — masalan, WeChat, AliPay va (ehtimol) Facebookning rivojlanishiga olib keldi. Shu kabi keng mijozlar bazasiga ega platformalarda faoliyat yuritayotgan texnologik kompaniyalar ko'pincha yirik texnologiya firmalari (big techs) deb ataladi (Frost va boshqalar 2019). Ushbu tahlil doirasida katta mijozlar bazasiga ega bo'lgan yoki katta ma'lumotlarni (big data) ularga nisbatan samarali qo'llay oladigan har qanday yirik kompaniya yirik texnologiya firmasi sifatida qaralishi mumkin. Bunga Vodafone M-Pesa kabi telekommunikatsiya provayderlari yoki Walmart kabi chakana savdo tarmoqlari misol bo'la oladi. Walmart allaqachon yirik elektron savdo ishtirokchisi bo'lib, 2021-yil boshida fintech faoliyatini yo'lga qo'yish rejalari haqida e'lon qilgan edi. Bu, shuningdek, B2B (biznesdan biznesga) sohasidagi ishtirokchilar — iste'mol tovarlarini ishlab chiqaruvchilar va distribyutorlarni ham o'z ichiga olishi mumkin. Platforma operatorlari raqamli yetkazib berish kanallari va ilova dasturlash interfeyslari (API) orqali to'lovlar yoki kreditlar kabi moliyaviy xizmatlarni elektron savdo yoki ijtimoiy tarmoq kabi nomoliyaviy xizmatlarga “ko'zga ko'rinmas tarzda” qo'shib yuborish imkoniyatidan ham foydalanishi mumkin.

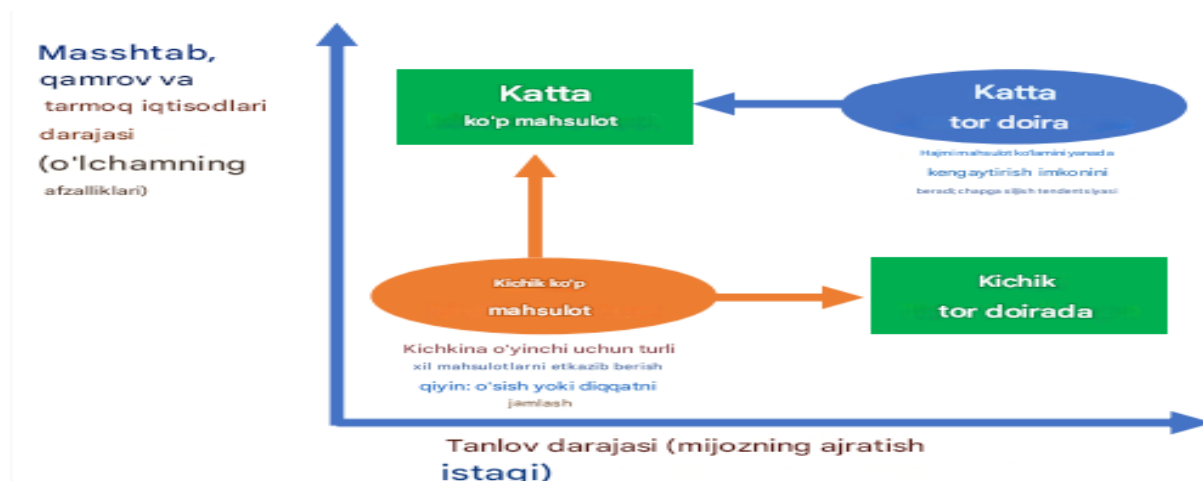
4-diagramma.

Katta texnologiya krediti fintech kreditini ortda qoldirishi asosini tashkil qilishi

Kreditlashning muqobil shakllari bir necha iqtisodda jami kredit

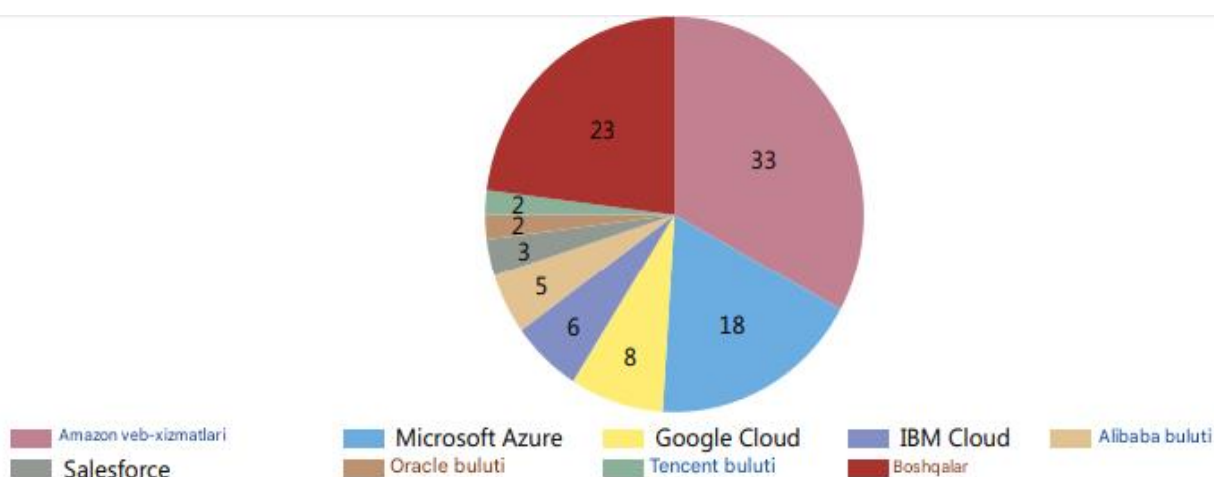
Cornelli (2020a) [9] o‘z tadqiqotlarida 2019-yilda fintech va yirik texnologiya firmalari krediti (birgalikda “muqobil kreditlash” deb ataladi) global miqyosda qariyb 800 milliard AQSh dollariga yetganini aniqlashdi (4-diagrammaga qarang). Yirik texnologiya firmalari krediti ayniqsa Osiyoda (Xitoy, Yaponiya, Koreya va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari), shuningdek Afrika va Lotin Amerikasi ba’zi mamlakatlarida juda tez o‘smoqda. Aksincha, 2018–2019-yillarda Xitoyda bozor va tartibga solishdagi o‘zgarishlar tufayli fintech kredit hajmlari kamaygan. Xitoydan tashqarida esa fintech krediti hanuz o‘shishda davom etmoqda. Ushbu muqobil kredit turlari asosan jon boshiga YaIM yuqori bo‘lgan mamlakatlarda (biroq o‘shish sur’ati sekinlashib bormoqda), bank sektori marjalari yuqoriroq bo‘lgan va bank nazorati unchalik qat’iy bo‘lmagan mamlakatlarda rivojlangan. Fintech krediti, shuningdek, jon boshiga bank filiallari kam bo‘lgan joylarda ko‘proq rivojlangan. Bundan tashqari, muqobil kreditlash shakllari ishbiarmonlik muhitining qulayligi yuqori bo‘lgan, investorlarni himoya qilish bo‘yicha axborot oshkorligi va sud tizimi samaradorligi yuqori bo‘lgan, bank kreditlarining depozitlarga nisbati past bo‘lgan, obligatsiya va aksiya bozorlarining rivojlangan mamlakatlarida yanada keng tarqalgan. Umuman olganda, fintech va yirik texnologiya krediti boshqa kredit shakllarini to‘liq almashtirishdan ko‘ra, ularni to‘ldiradi va umumiy kreditga kirish imkoniyatlarini oshirishi mumkin.

1-rasm. Masshtabning burchak yechimlari avtomizatsiyasiga qarshi

Shunday qilib, moliyaviy xizmatlar bozori bir tomondan ko'p mahsulotli va yirik strategiyalarni qabul qilgan provayderlar to'plamiga, ikkinchi tomondan esa aniq yo'naltirilgan mahsulot va xizmatlarni taklif qiluvchi kichik provayderlar to'plamiga birlashishi mumkin. Buni barbell taqsimoti deb atash mumkin — ya'ni bozorning bir tomonida yirik va ko'p mahsulotli oz sonli o'yinchilar, ikkinchi tomonida esa kichik, ixtisoslashgan xizmat ko'rsatuvchi ko'plab o'yinchilar bo'ladi. Bu bozor tuzilmasi qisman texnologiya asosidagi ayrim bozorlarning “g'olib hammasini oladi” yoki “g'olib ko'pini oladi” xususiyatini aks ettiradi, biroq moliya sohasida ishqalanishlarni (friksiylarni) va xarajatlarni kamaytirishga qaratilgan innovatsiyalar kichik o'yinchilar uchun ham muvaffaqiyatga erishish imkonini ochib beradi. Agar tartibga soluvchi organlar ruxsat bersa, bu yangi ishtirokchilar kirib kelishi va bir sub-sektordan boshqasiga o'tishi hisobiga bozorning dinamik bo'lib qolishini anglatadi.

2-rasm. Xizmat sifatida bulutli infratuzilmada (IaaS) yetakchi firmalarning bozor ulushi bozor, barcha sohalarda⁶

Tartibga soluvchi organlar fintech sohasidagi rivojlanishlarga qanday tartibga solish va nazorat choralari bilan javob berishni o'ylayotgan bir paytda, bu rivojlanishlarni har bir bozorning ehtiyojlari nuqtai nazaridan tahlil qilish zarur. Moliyaviy mahsulotlar qiymat

⁶ Internetdagi ma'lumotlar asosida muallif tomonidan mustaqil tarzda tayyorlandi.

zanjirlariga yangi o‘yinchilarni qo‘shish va jarayonlarni ajratish bilan bog‘liq ayrim masalalarni sherikliklar va autsorsing boshqaruvi bo‘yicha tartibga soluvchi ko‘rsatmalar orqali hal qilish mumkin. Bunda har bir alohida institut bo‘yicha mas‘uliyatni aniq taqsimlash va nazorat hisobotlarini taqdim etishni nazarda tutuvchi ko‘rsatmalar zarur bo‘ladi. An‘anaviy tarzda, tartibga soluvchi organlar tartibga rioya qilish bo‘yicha javobgarlikni litsenziyalangan muassasaga yuklaydi. Biroq ilgari ta‘kidlanganidek, bu yondashuv, litsenziyalangan muassasa aniq talablarni bajarishni ta‘minlash imkoniyatiga unchalik ega bo‘lmagan hollarda — masalan, yirik texnologiya kompaniyasi bilan hamkorlik qilayotgan kichik ixtisoslashgan o‘yinchi yoki global bulutli xizmat provayderidan foydalanganda — samarali bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli, yuqori yoki past bo‘g‘inlarda yuzaga keladigan konsentratsiya xavflari kabi ko‘plab muammolar butun sektor miqyosida, masalan, tizimli ahamiyatga ega provayderlarni kuchaytirilgan nazoratga olish orqali hal qilinishi mumkin. Bundan tashqari, tartibga soluvchi organlar litsenziyalangan muassasalarning operatsion va jarayon modellarini doimiy ravishda yanada sinchkovlik bilan kuzatishi va iste‘molchilar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha mas‘uliyatlarini bajara olishlarini ta‘minlash maqsadida o‘zgarishlar joriy qilishi lozim bo‘ladi.

Xulosa.

Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va moliyaviy texnologiyalar (fintech)ning integratsiyasi global moliya tizimini tubdan o‘zgartirib, moliyaviy xizmatlar bozorida yangi imkoniyatlar va bir qator xatarlarni yuzaga keltirmoqda. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda davlat tomonidan qabul qilingan qator hujjatlar ushbu jarayonni jadallashtirishga xizmat qilmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy bozor ishtirokchilari uchun raqamli texnologiyalar asosidagi innovatsiyalar moliyaviy xizmatlarning samaradorligi, qulayligi va qamrovini oshirish bilan birga, bozor konsentratsiyasi, raqobatga salbiy ta‘sir va ma‘lumotlar maxfiyligi kabi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois, tartibga soluvchi organlar moliyaviy xizmatlar ko‘rsatishning yangi shakllarini samarali nazorat qilish, raqobatni rag‘batlantirish va iste‘molchilar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha moslashuvchan va ilg‘or yondashuvlarni ishlab chiqishi zarur. Kelgusida fintech va raqamli innovatsiyalarni yanada rivojlantirish orqali moliyaviy inklyuziya darajasini oshirish, mamlakat iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga erishish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Acquisti, A, C Taylor and L Wagman 2016 “The economics of privacy” Journal of Economic Literature, 54(2)
2. Feyen, E, RR Heffernan, H Natarajan, M Saal and A Sarkar 2021 “World Bank Group Global Market Survey: Digital Technology and the Future of Finance” World Bank Group Fintech and the Future of Finance report.
3. Pazarbasioglu, C, A Garcia Mora, M Uttamchandani, H Natarajan, E Feyen, and M Saal 2020 Digital Financial Services World Bank April.

25-Iyun, 2025-yil

4. Auer, R, G Cornelli and J Frost 2020a “Covid-19, cash and the future of payments” BIS Bulletin 3.
5. Alfonso, V, C Boar, J Frost, L Gambacorta and J Liu 2021 “E-commerce in the pandemic and beyond” BIS Bulletin 36.
6. Auer, R, G Cornelli and J Frost 2020b “Rise of the central bank digital currencies:drivers, approaches and technologies” BIS Working Paper, 880
7. McKinsey 2020 “Three actions CEOs can take to get value from cloud computing” July.
8. Snow 2020 “How the ‘new normal’ is changing cloud usage and strategy” 16 June
9. Cornelli, G, J Frost, L Gambacorta, R Rau, R Wardrop and T Ziegler 2020a “Fintech and big tech credit: a new database” BIS Working Papers, 887